

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ**

**АУДАРМАТАНУ МЕН ӘДЕБИ
КОМПАРАТИВИСТИКАНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары
14 наурыз, 2014 жыл

Материалы международной научно-теоретической конференции
**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ
И ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ**

14 марта, 2014 г.

Алматы - 2014

УДК 81'25
ББК 83
А 91

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы Абай ғылыми-зерттеу институты баспаға ұсынды.

Редакциялық аяқ:

Ж.Д. Дәдебаев, Т.У. Есембеков, А.Ж. Жақсылықов,
М.Үмбетбаев, Ә.С. Тарақ, Л.Ж. Мұсалы.

Құрастырған:

филология ғылымдарының кандидаты, доцент Л.Ж.Мұсалы,
PhD докторант И.К.Әзімбаева

А 91 «Аударматану мен әдеби компаративистиканың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары /Құрастырғандар Л. Ж.Мұсалы, И.К.Әзімбаева. – Алматы, 2014. – 255 бет.

ISBN 978-9965-12-352-8

Жинақ әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да өткен «Аударматану мен әдеби компаративистиканың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары негізінде дайындалды. Аударматану ғылымының теориясы мен әдістемесі, әдеби байланыстар, көркем аударманы талдау мен бағалаудың өзекті мәселелеріне назар аударылды. Көркем аударма мәселелерімен айналысатын мамандарға, магистранттар мен студенттерге арналды.

УДК 81'25
ББК 83

ISBN 978-9965-12-352-8

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2014

**КӨРКЕМ АУДАРМА ЖӘНЕ ӘДЕБИ КОМПАРАТИВИСТИКАНЫҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Ә.С. Тарақов

ф.ғ.д., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың аударма теориясы және
әдіснамасы кафедрасының меңгерушісі

**Қ. ШАНҒЫТБАЕВТЫҢ БЕРИС ПОЭЗИЯСЫН АУДАРУДАҒЫ
ШЕБЕРЛІГІ**

Роберт Берис шығармашылығы – оның ауыр тағдырының қағазға түскен сырлары. «Берис тумысынан кедей болды, қажеттіліктен ақшадік черновикке айналды» деп жазған. Балаларын және әйелін бағып асырау үшін Дамфрис қаласына барып, ұсақ ақшадік черновик болып орналасқан. Кильмаркен қаласының баспаханасында басылған алғашқы жинағы оны дәлсқа бөледі. Роберт жырлары – Шотланд халқының өмірі мен тыныс-тіршілігінің айнасы. Ақын халықтың қалың ортасында жүрді, ар ұяты, үні, жүрегі болып қалды.

С. Маршак аударған Роберт Берис жырлары жоғары мәдениет деңгейіндегі өз уақытындағы поэзияның шеберлік шыңы, оның баға жеткізгісіз құндылығы кеңес ақындарының үздік түпнұсқалық шығармаларымен бір қатарда тұруында.

Маршак: Хорошо, что чужим языком ты знаком,

Но не будь во вражде со своим языком – деп аудармада қос тілді терең білуді тұжырымдайды.

Аудармашы Р.Берис поэзиясының рухын поэтикалық қуатын көп бейнелі интонациясы, әуезділігі, табиғи үнін дәл жеткізді. Шотланд ақынының жауһар жырларының шаттығына шаттанып, мұрына мұнайып, сезімділігіне елтіп, жандуына тереңдеген С. Маршак аудармасы көркем де білік, түпнұсқаны көркемдік-поэтикалық дәлдікте жеткізудің үздік үлгісі. Көрнекті ақын Қуандық Шанғытбаев та ғажайып поэзияны төл тілімізге тамаша аударды. Аудармашының түпнұсқаға адалдығы, ақын өлеңдеріне құрметі – аударманың түпнұсқаға сәйкестігінде ғана емес, өлеңдегі образдылық пен көркемдікті сақтауында. 1979 жылы «Жазушы» баспасынан шыққан кітаптың беташарындағы «Жарлы жомарт» өлеңінен

Мейлі, мейлі,

Мейлі екен,

Тоймасын асқа көзіміз,

Алтыға басқан мөр той мал,

Сол алтын мына өзіміз, – деген үзіндіні келтірген

көрнекті ақын Ж.Молдағалиев: «осы шумақтардан бастап-ақ көңілімдегі қобалау сейіліп, Берис көзіме жылы ұшарап сала берді. Қазақша мүдірмей сөйлен тұр және қазақ баласының да сонау заманғы тұрмысын біліп, сөйлеп тұрғандай» деп аудармаға сүйсініспен пікір айтты. Сонымен бірге «әр өлеңнің орысына атының да көрсетілуі, бұдан былай да қолдануға тиісті нәрсе» деп жақсы қырларына тоқталды. Маршак аудармада Беристі ғажайып орыс ақыны

русскоязычным переводе становится светлым чувством, близким к ностальгии, нежели горечью о потерянном времени. Молодой человек «зволнован» от предстоящих событий; он не чувствует еще полного осознания своей писательской силы. Писатель испытывает робость, страх, смущение и стыд – эмоции, характерные для скромного и неискушенного жизнью человека. Все, чего он хочет – это спокойствие, состояние, в котором эмоции (как негативные, так и положительные) стремятся к нулю. Мы можем говорить о рассказчике как о человеке искусства, преданном, ценящем нематериальное, достаточно объективным. Это значимо, так как в «преломлении слов» рассказчика перед нами предстают все другие участники событий. Мы рассмотрели некоторые примеры, иллюстрирующие способы репрезентации эмоций в романе «Луна и грош» и пришли к выводу о том, что немаловажную роль при воссоздании эмотивного аспекта играют особенности менталитета и культурного аспекта, а также языковой картины мира.

Литература:

1. Maugham Somerset. The Moon and Sixpence. An electronic Classics Series publication/<http://www2.lin.psu.edu/faculty/jmanis/~maugham/moon-sixpence.pdf>
2. Somerset Moэм. Луна и грош. М., "Правда", 1982. Пер. – Н.Мам./<http://lib.ru/NPROZ/MOEM/moon.txt>

Ә.Асқар, А.Нұрболқызы, Н.Абдрасил
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың студенттері
(Ғылыми жетекшісі – Ф.ғ.к., доцент С.Сейденова)

КӨРКЕМ АУДАРМАДАҒЫ БЕЙНЕЛЕУ ТӘСІЛДЕРІ

В статье рассматриваются особенности перевода изобразительных средств на казахский язык в стихотворениях А.С.Пушкина и М.Ю.Лермонтова.

Көркем әдебиет тіл байлығымен ерекшеленетіні белгілі жайт. Сонымен қатар, көркем шығармада сөздің эстетикалық қуатына, сөздің бейнелілігіне басты назар аударылады. Сол себепті троптардың және фигуралардың барлық түрлері мол кездеседі. Солардың бірі ретінде метафораны атауға болады. Метафора астарлы мағынада қолданылатындықтан, ол көбінесе поэтикалық мәтіндерде жиі кездеседі. Метафораның бұл қасиеті поэзияның эстетикалық қызметімен, ақынның жеке талғамымен ұштасып жатады. Әйгілі орыс ақыны М.Ю. Лермонтовтың поэзиясындағы философияға, астарлы ұғымдарға толы «Чаша бытия» атты өлеңінің аудармасында бейнелеу тәсілін анықтамақ мақсатпен талдау жасамақпыз. Қазақтың көркем сөз шебері Ілияс Жансүгіров аудармасының түпнұсқаға сәйкестігін дәлелден көрелік.

Түпнұсқада:

М.Лермонтов. Стихотворение «Чаша бытия».
Мы пьем из чаши бытия,
С закрытыми очами,
Златые омочив края,
Своими же слезами.

230

Когда же перед смертью с глаз,
Завязка упадет
И все, что обольщало нас,
С завязкой исчезает,
Тогда мы видим, что пуста
Была златая чаша,
Что в ней напиток был – мечта,
И что она не наша [1, 89].

Аудармада:

І.Жансүгіров. «Тұрмыс тостағаны» өлеңі.
Тостағаның тұрмыстың,
Танулы қозбен жұтамыз.
Ернеуін алтын ыдыстың
Жаспен жуып жұтамыз.
Өмірде көзден жұлынса,
Баршасы алдау, жарқылдау,
Сол байлаумен құрыса,
Танылған мықты көз байлау
Көреміз сонда, біз құмар,
Бостығын алтын кесеңіз
Ондағы сусын - құр қиял
Біздік емес екенін [2, 160].

Талдау барысында төмендегідей тұжырымдар жасалынды:

Өлең атауының өзі «Чаша бытия» ауспалы мағынада қолданылып, аудармасы да «Тұрмыс тостағаны» болып, метафоралар қурастырты. Аударма құрылым жағынан эквивалентті, сол эквиваленттік өлең соңына дейін сақталған. Семантикалық мағынасы да толықтай ашылып тұр.

Аударманың 2-ші шумақта «Баршасы алдау, жарқылдау» деп өз тарапынан қосқан, яғни компенсация әдісін қолданған. Түпнұсқада «Все, что обольщало нас», бірақ біз түпнұсқада автор «все» дегенде нені меңзеп тұрғаны бізге белгісіз, аудармашы болса, оны өз тәжірибесінен, түсінігінен толықтыра түскен. Аудармалағы метафоралар: «жаспен жуу», «тұрмыс тостағаны», «сусын - құр қиял» түпнұсқада берілген Лермонтов метафораларына сәйкес тәржімеленген, яғни «омочив слезами», «чаша бытия», «напиток был - мечта». Сонымен бірге, аударманың тіл құрылысының ерекшелігіне қарамастан, әр шумақта ұйқастықты сақтауға тырысқан. Тағы да бір М.Лермонтовтың «Желание» атты өлеңін І.Жансүгіров «Тілек» деп аударған.

Түпнұсқада:

Отворите мне темницу,
Дайте мне синие дыя,
Черноглазую левизу,
Черногривого коня [1, 136].

Аудармада:

Қараңғы маған, қамауды аш!
Көрсет жарық күн көзің!

231

Қара жалды көк жорға ат,
Бер кара көз ел қызын [2, 167].

Түпшүсқа авторы ойын өтініш (сұрау) түрінде берсе, аударманы оны лепті сөйлеммен, бұйрық түрінде аударған. (Аш! Көрсет!). Аудармада 3-ші және 4-ші жолдар орнымен алмасқан. Бұл әрекет ұяқас үшін жасалған секілді. Сонымен қатар, аудармашы «қара көз бикешті» (түпшүсқада «черноглазая девица») «қара көз ел қызы» деп аударды, яғни, қазақ оқырманына түсінікті болуы үшін «қара көзді қызды» «елдің қызы» деп ұлттық нақыштар қосқан. Эквиваленттілігі мен мағыналық жағынан көп алшақтамай, үздік аударма жасалғаны деп ойлаймыз.

А.С. Пушкиннің «Гавриилдасының» аудармаларын салыстырып көрейік.

Түпшүсқада:
Шестнадцать лет, невинное смирение,
Бровь темная, двух девственных холмов
Под полотном движенье,
Нога любви, жемчужный ряд зубов...[3, 109]

І. Жансүгіровтің аудармасы:
Момақан, күнадан пәк, он алты жас,
Меруерт тіс, сүйкімді аяқ, қоңырқай қас.
Көкіректі көтеріңкі көрсеткендей,
Қозғалар қос қыз алма болар болмас [2, 164].

Қ. Бекхожиннің аудармасы:
Мүләйім, он алты жас, күнадан пәк,
Қоңыр қас, меруерт тіс, мінсіз аяқ,
Қозғалған әрең ғана кеудесінде.
Томпаған қыз алмасы қос құздай-ақ...[4, 473]

Бұл екі аудармада көркемдегіш сөздер мольнан қолданылған. Пушкиннің «бровь темная» тіркесі «қоңырқай қас», «қоңыр қас» деп, ал «жемчужный ряд зубов» «меруерт тіс» деп дәліме-дәл тәржімеленсе, «нога любви» «сүйкімді аяқ», «мінсіз аяқ» деп берілген. Автордың қыз бейнесін мүсіндейтін «две девственные холмы» метафорасы қазақша «қос қыз алмасына» айналған. Біздің ойымызша, І. Жансүгіров және Қ. Бекхожин аудармаларында ұлттық нақыш, фольклорлық образдық бейнелеу сақталып, он алты жасар қыздың пәк бейнесі дәліме-дәл берілген.

Сонымен, талдау барысында әлемге әйгілі шығармалар әр қырынан алынп қарастырылып, оның қасиет ерекшеліктері, жекелеген бөліктерінің өзгеше сипат белгілері арнайы зерттелінді. Шығарманың аудармаларындағы жеке ерекшеліктердің өзіндік сипат белгілерін анықтап, олардың бір-бірімен байланысын аңғардық. Соның ішінде метафораның көркемдегіш құрал ретінде әсірелеу, айқындау табиғатын, эстетикалық қызметін сараладық. Метафорамен қоса, шумак ұяқастарының да аудармада үлкен рөл атқаратынына көзіміз жетті.

Әсіресе, көркем аудармада шығарманың көркемдік, тілдік нақтылығы ерекшеліктерін зерттегенде, ұсақ, көзге түсе бермейтін сипат белгілерге зор

салғанда ғана, көркем шығарманың бойындағы, құрылыс-бітіміндегі зор мәні бар қасиеттерін айқындар бағдарлауға ұмтылу қажеттілігі белгілі болды. Сонда ғана аударма адамзаттың рухани дамуының кунгі құралына айнамақ.

Әдебиеттер:

1. Лермонтов М.Ю. Сочинения в двух томах. Том первый. - М.: Правда, 1988. - 720 с.
2. Жансүгіров І. Шығармалар. II том. - Алматы, 1960. - 175-бет.
3. Пушкин А.С. Собрание сочинений. В 20 т. — М.: Художественная литература, 1937. — Т. 4. Поэмы, 1817—1824. — С. 119.
4. Бекхожин Қ. Үш томдық шығармалар жинағы. 1-том. - Алматы: «Жауһар» баспасы, 1982. - 482 бет.

Кульмагамбетов М.Ж.,
магистрант Центрально-Азиатского университета

ПОНИЯТИЙНО-КЛАССИФИКАЦИОННАЯ БАЗА СОВРЕМЕННОГО ТЕСТИРОВАНИЯ

Ключевые слова: педагогический тест, контрольно-измерительные материалы, комплексные, гетерогенные, инструментальные, аддитивные, нормативно-ориентированной и критериально-ориентированные тесты.

Түйін: Бұл мақалада білім берудегі мет тілін оқытуға және оқу үрдісінде тестілеудің атқаратын қызметі мен ролі қарастырылды. Тестілеу белгілі бір қызметтегі сапаны дымтуға шеткі айғағы және регуляторы есебіне оқушы мен бақылаушы арасындағы негізгі бағылау қызметін атқарады.

Summary The importance of applying tests in learning a foreign language covers the functions and role of the tests are discussed in this article. Testing serves as a tool of development and regulation of certain activities, check on the final result, thus realizing the basic control functions - learning and self-controlling.

Одной из важнейших составляющих управления качеством образования становится контрольно-оценочная деятельность, охватывающая стандарты, образовательный процесс, инструментарий, технологию и результаты педагогических измерений. В теории педагогических измерений имеется множество определений понятия *педагогический тест*, но до сих пор нет одного четкого и однозначного. К примеру, Поломзон С.К. приводит около двух десятков определений и видов тестов, различных по целям тестирования. В переводе на русский язык английское слово «test» имеет вполне определенное значение – проверка, проба. Иногда понятие «педагогический тест» рассматривается в двух смыслах: как метод педагогического измерения и как результат применения теста, состоящего из множества заданий. В последнее время появились определения, учитывающие оба смысловых значения теста: и как метода, и как результата. [1, стр.74]. Тестология, пройдя период негативного отношения к тестам, в настоящее время пыгается дистанцироваться от самого термина «тест». Поэтому в последнее время в тезаурусе тестирования все чаще встречается понятие *контрольные измерительные материалы (КИМ)* [2, стр.47]. Такое название указывает на существенное отличие современного теста как контрольно-измерительного

**ЖАҢА БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕГІ КӘСІБИ ҚУЗЫРЕТТІЛІКТІ
ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

К.Т. Әбдіқова. «Аударма практикасы» модулі бойынша студенттердің білімін бағалаудың түрлері мен критерийлері	114
А.С. Айтмұханбетова. Ағылшын тіліндегі тағам атауларына қатысты идиомаардың шығу тарихы	119
Қ.А. Айсұлтанова, Л.М.Алирова. Жаһандану және тіл мәдениеті	122
Калиева А.Ж. Формирование речевого партнерства	128
С.Ж. Жуанышпаева, Г.Қ.Баймуханова. Ұлт үшін басты құндылық – тәуелсіздік	130
Г.Қ. Қожағұлова. Студенттердің ақпараттық мәдениетін қалыптастыру	133
Р.М. Бекішева, Ж.У. Мукашева, Б.Н. туреханова Besonderheiten der textarbeit im DaF-Unterricht	136
Ж. Қадыров, Б. Аубакирова. Қазақ этнопедагогикасындағы адамгершілік-эстетикалық тәрбиесі	141
Э.К.Бектурова. Особенности последовательного перевода	150
Бекішева Р.М., Мукашева Ж.У., Туреханова Б.Н. Екінші шет тілінің (неміс тілінің) грамматикалық минимумын оқыту процессіне енгізу туралы	152
А.Р. Халенова, Г.С Шарипова. Жоғарғы оқу орындарындағы студенттердің өзіндік жұмыстарының тиімділігі	156
Калиева А.Ж., Обучение студентов основам перевода	166

ЖАС ҒАЛЫМДАР

И.К. Әзімбаева. Әлемді шарлаған эпосыа	163
Михеева Е.Д. Аналог формы в переводе стихотворения «ни коня, ни монет, ни семьи, ни детей» А.Кодара на английский язык	167
А.Е. Алпымбаева. Абайдың «Жүрегім менің – қырық жамау» өлеңіндегі көркемдік-бейнелеу құралдары және оларды аударудың функционалды-когнитивті ерекшеліктері	173
Л. Шахмет Қ.Аманжоловтың А.С. Пушкиннен аударған «Қысқы кеш» өлеңінің поэтикасы	179
Е.В. Крылова. Бытие тайги в географической прозе В.К. Арсеньева	184
Музина Г. Тіршілік – жоғалатын саяхат	190
Ж. Нуралина. Абайдың «Қара сөздеріндегі» этномәдени лексиканың орыс, ағылшын тілдеріндегі аудармасы	193
Қ. Сандыбаева. М.Әуезовтің «Абай жолы» романындағы шешендік сөз үлгілерінің орыс, ағылшын тілдеріне аударылуы	197
А. Нұрпейісова. Табиғат лирикасының аударылу ерекшелігі	199
Н. Бекерешвили. Символично-образительный контекст в анималистической повести Джека Лондона «Зов предков» и проблемы его передачи в переводе на русский язык	200
Б.Е. Боранкулова. Ағылшын тілі медициналық терминологиясындағы эпонимдер ролі	207

Т. Затонская. Прагматическая адаптация терминов переводоведения в казахском, русском и английском языках	209
Э. Ахметжанова. Литературное течение и система образов в произведениях Антуана де Сент-Экзюпери «Маленький принц» и Ричарда Баха «Чайка по имени Джонатан Ливингстон»	213
Д. Уваллева. Казах-ағылшын әдеби байланыстары және Агата Кристи шығармаларының аударылуы	216
О.С. Вьюкова. Способы воссоздания функций комического романа Чарльза Диккенса «Наш общий друг»	219
А.С. Тухтарова. Peculiarities of translating culture-bound vocabulary (on the basis of the novel "Twilight" by Stephenie Meyer)	223
Имамова Д., Способы репрезентации эмоций в романе Сомерсета Мозма «луна и грош»	227
Ә. Ассар, А. Нұрболқызы, Н. Абдрахман. Көркем аудармадағы бейнелеу тәсілдері	230
Кулмагамбетов М.Ж. Понятийно-классификационная база современного тестирования	233
Имамова Д. Экспрессия как одна из функций художественного текста (на материале романа С. Мозма «Луна и грош»)	239
Бакирова З. Особенности трансляции метафоры Бернарда Шоу на русский язык	243
Мукашева А.У., Камзина А.А. Особенности перевода текста с французского на казахский язык	245
Крылова Л.А. Знаки усудебного мира в лирике Афанасия Фета	248